

KÜTÜPHANELERDEN KİTAP İÂRE EDİLMESİ HUSUSUNDA ESKİ İKİ VESİKA (x)

Yazan: Fuad Seyyid

Çeviren : İsmet PARMAKSIZOĞLU

Eski çağlarda yaşayanlardan bir çoğu, kitaplardan ve çeşitli eserle-
den talebelerin ve ulemanın istifadelerini kolaylaştırmak maksadiyle büyü-
gayretler sarfederek kütüphaneler kurmuşlar, bu kütüphaneleri kitap bak-
mından zenginleştirmek için büyük paralar harcamaktan kaçınmamışla-
dı. Eyyubîler ve Memlûkler devrinde ilk önce Şam'da, daha sonraları c
Kahire'de büyük kütüphaneler meydana getirilmiş olduğuna dair elimiz
epeyce bilgi bulunmaktadır.

Bu kütüphanelerin kurucuları (Vâkıfları), kütüphanelerine koydukları
kitapların kaybolmamalarını ve güzelce muhafazalarını temin etmek üzere
ki bu hususta en büyük endişe kitapların kütüphanelerden dışarıya çık-
tırılması mevzuu idi. Bu gibi tehlikeler hakkında çeşitli hüküm ve şartlı-
vaz'etmekte büyük bir itina göstermişlerdi. Vakıf sahipleri kütü-
hanelerindeki kitaplar hakkında sadece böyle hükümler koymak
yetinmemişler, bunların yanında kütüphaneden istifade edenler ve or-
ya devam edenler için, kitapları okumak, kopye etmek, iâre suretiyle
almak, iâre müddeti sonunda kütüphaneye geriye getirmek için l
gün hepsine birden "Kütüphane hizmetleri" dediğimiz hususlarda c
kıymetli örnekler teşkil eden bir takım nizam ve usuller koymaktan ge-
kalmamışlardır. Kütüphanelerindeki kitapları muhafaza etmek, ciltletme
mahfazalarını yaptırtmak, tamir ettirmek, okumak isteyenlere verme
ödünc kitap almak hakkına sahip olanlara iâre etmek, bu hakka sah-
olmayanlardan ise kitapları esirgemek ve benzeri hususlarda lüzumlu r
zamları koyan devrin kütüphanecileri ile kütüphane kuranlar gibi (c
Bedrüddin ibnü Cema'a da (Ölümü: 733 H. - 1333 M.) Tezkiretü's san
ve'l-mütেকellim ismindeki kitabında mühim bir faslı bu işe tahsis etmiş
ve burada "İlme vasıta olan kitaplara dair bir bahis açarak" kitaplar
kaleme alınması, tashihlerinin yapılması, kopye edilmeleri, muhafazala-
bir yerden başka bir yere götürülmeleri, alınıp satılmaları, bir kimse:

x) Mecellet Mahtutâti'l - Arabiye: 3 Cami'atü'd-düveli'l - Arabiye yayınları.
C: IV, S: 125. Kahire, Mayıs 1958.

1) Bak: Subkî, Mu'idü'n-na'am, Mısır tab'ı 1948, S: 111, 131-133.

manet olarak verilmeleri ve bunlara benzer diğer hususlarda bilgi vermiştir. (2)

Burada, eskilerin, daha ziyade kitap iâre etmek mevzuunda ehemmiyetle durmuş olmaları şayanı dikkat bir keyfiyetti. Bunun da o tarihlerdeurulmuş bulunan büyük kütüphanelerin kuruluş tarzlarından, kitapların ütüphanelerden çıkartılabileceği ihtimali düşünülerek kitaplar hakkında akfiyelere konmuş bulunan şartlardan ileri gelmiş olması muhtemeldir. akat, realite bundan bambaşkadır. Nitekim medreselerin teessüsünden nce mevcut kitapların veya şahsi eserlerin ödünç olarak verilme işine üsaade edildiğinden de bahsedilmektedir.

Bu konuda iki eski ve önemli vesika üzerinde duracağız.

Birinci vesika, hicri Dördüncü yüzyıla ait olup, eski bir vesikadır. Bu vesikayı el-Hafız Ebu Bekir ibnü Muhammed ibni Cafer ibni Möhreyârî'lezdî (3) derlemiştir. Yezdî, Dördüncü yüzyıl âlimlerinden İbnü Ebi's-yhi'l - İsbihanî'nin (Ölümü : 369 H. - 980 M.) tilmizlerindedir. Kitap re edilmesi mevzuunda umumî olarak 11 hadisi şerif derlemiştir. Biz, bu üdislerden hiç birinde vakfedilmiş kitaplardan ziyade şahsi kitapların iâre unabileceğinin kastedilmiş olduğuna dair bir işarete tesadüf etmedik. Bu üdislerden bazıları kitapların iâre edilebileceğine cevaz verdikleri halde ğer bir takımının ise buna mani oldukları görülürki bu, eskilerin bu mev-daki fikir ayrılıklarından başka birşey değildir.

İkinci vesikaya gelince, Dokuzuncu yüzyıla ait bulunan bu vesika da yenidir. es-Süyûtî (Ölümü: 911 H - 1505 M.) tarafından vaz'edilmiştir. ı vesikada O, vâkıfları tarafından konulmuş bulunan ve kitapların vak-dilmiş buldukları mahalden çıkarılmasına mani olan şartlar arasında r kaçamak yol bulmaya çalışmış, vâkıfların şartlarını bu fikre uydurmaya yret etmiş, vâkıfların şartlarında istisna teşkil edebilecek müsamaha-r unsurlar bulmuş ve vakıf kitapların muhafaza ve siyanetleri için gay-t sarfedenlere rağmen kitapların iâre suretiyle okuyuculara verilebile-ğine cevaz veren fetvayı vermekte tereddüd etmemiştir.

Yezdî'nin kitapları iâre edilmesi mevzuunda bir hadis mecmuası mey-na getirmekte ne gibi bir maksad güttüğünü bilmiyorsak da bunun ak-e, es-Süyûtî'nin yazmış olduğu "Bezlu'l - mechud fi hizanet Mahmud" mli risalesinin yazmaktaki sebepleri gayet açık bir şekilde biliyoruz. es - yûtî bu risalesi ile vâkıfın şartı icabı bir tek kitabın dahi dışarıya çıka-

2) Bedrüddin ibnü Cema'a, Tezkiretü's-sami' ve'l mütekellim, Hindistan tab'ı 53, S: 163-193.

3) Yezdî'nin tercümei hali için bak: İbnü Makula, el-İkmal, 1,93.5 Dârü'l-küttü-t-Misriye yazmaları: Mustalah No: 8 ile es-Sam'anî, el-Ensab, Madde: "Yezd".

rılmasına cevaz vermiyen el - İstadâr Mahmud ibnü Ali tarafından vakf ve tesis edilmiş bulunan Kahire'nin en büyük kütüphanelerinden birinden istifadeyi kolaylaştırmak istemişti.

Burada Bezlü'l-mechud risalesinde zikredilmiş bulunan meseleleri iyi-ce anlıyabilmek için es-Süyûti'nin el-İstadâr Mahmud kütüphanesi ile mü-nasebeti hakkında biraz tafsilât vermekte faide görüyoruz.

Bu kütüphane Orta çağlarda İslâm memleketlerinin en büyük kütüphanelerinden birini teşkil eden Mahmudiye medresesi (4) kitaplarını ihtiva etmekte idi. Bu medrese Emir Cemalüddin Mahmud ibnü Ali el - İstadâr tarafından 797 H. - 1395 M. yılında inşa edilmiştir. Takiyüddin-i Makrız Hutat'da (II.395-397) Mahmudiye medresesi hakkında şöyle diyor. "Hal en ne Şam ne de Mısır'da onun gibi bir medrese bilinmiyor. Bu medresesinin günümüze kadar gelen medreselerden birisi olup, burada bulunan kitaplar dan hiç birinin dışarıya çıkarılmasına müsaade edilmez, kütüphanede İslâm ilimlerinin bütün fenlerine mütedair eserler bulunmaktadır. Bu medresesinin Mısır medreselerinin en güzellerinden biridir."

Bu medrese ve kütüphanenin kurucusu Mahmud ibnü Ali ibni Asfa olup, es-Sudûni Cemalüddin el-İstadâr şöhretiyle tanınmıştır. Bir çok vazifelere getirildikten sonra 790 H. - 1388 M. yılında Melik ez-Zahir Berkuk zamanında istidariye (5) vazifesine tayin edildi. (6) Ve bundan sonra müşir-i devlet olarak bu makamda kaldı. Berkuk'un ölümü ile onun zaman-saltanatında görmüş olduğu bu kadar itibara ve hürmetten sonra mal ve mülkünün müsadere edilmesi, tevkif edilerek hapse atılması ve sürgün gönderilmesi gibi bir çok eziyetlere maruz kaldı ve 799 H. - 1397 M. yılında öldü.

İbnü Haceri'l - Askalanî İnbâ'ül-gumr (7) 'unda 826 H. - 1423 M. yılı vekiyyi arasında bu kütüphanenin hafızı kütübünden bahsederken; "Burada bugün Kahire'nin en nadide eserleri bulunduğu gibi bu kütüphane Kahire'nin en zengin kütüphanesidir. Bunları, bütün ömrü boyunca Bûr

4) Bu kütüphanenin yeri şimdi Cami'ü'l - Kürdi ismiyle anılan cami'in yerinde bulunuyordukı Kasbat Ridvan caddesinin sonunda Babu Zuveyle tarafından ilk köş başına tesadüf etmekteydi. Bu medrese ve kütüphane hakkında Bak: el - Makrızî, el Hutat, II, 395 - 397; Hutat Ali Mübarek, II,35,V, 109, VI, 14.

5) İstidariye:

6) Tercümei hali için Bak: İbnü Hacer, ed-Dürerü'l - kamine, II,329; el - Makrızî, el - Hutat, II,395-397.

7) Yazma: Darü'l - kütübü'l - Mısriye, Tarih No: 2476

anüddin ibnü Cema'a (8) toplamış, onun ölümünden sonra Mahmurü'l-stadâr bu kitapları onun terekkesinden satın alarak buraya vakfetmiş ve unlardan hiç birinin medreseden dışarıya çıkartılmamasını şart koşmuş-1." diyor. (9) Şemseddinü's-Sahavî ise "el-Cevâhir ve'd-dürer fi teremet Şeyhü'l-islâm İbnü Hacer" (10)'inde şeyhi, İbnü Hacer'in vazifelerinden bahsederken 826 H. - 1423 M. de buranın hafızı kütübü Tagî (11) amiyle maruf el - Fahr Osman'ın azlinden sonra O'nun Mahmudiye medresesi kütüphanesini ele aldığını söyliyerek kütüphanede mevcut kitapların sayısından onda birinin noksan çıktığını kaydeder ve mevcut 4000 kitabın 400'ünün kaybolduğunu bildirir ve "Şeyhimiz (İbnü Hacer) kütüphanedeki kitapların nefasetine hayran kalarak hem her kesin faydalanması için de bu işten doğacak sevabı Cenabı Hakkın kendisine vermesi için kitap isimleri üzerine alfabetik sıra ile bütün fenlerde bulunan kitaplarınına kadar yazmak suretiyle 7 veya 8 gün kadar süren bir çalışma sonunda kütüphanenin kataloğunu kendi kendine hazırlamıştı. Yine bu katalogun hazırlandığı esnada kaleme almakta olduğu eserlerde veya meşgul olduğu mevzularda kullanmak üzere müracaat edeceği kitapların isimlerini bir kâğıda yazıyor ve zamanı gelince bunlardan istifade ediyordu. O'nun iktisap ettiği halde sonra unutmuş olduğu bir çok bilgiyi bu surette tekrar elde ettiğine kaç kere şahid oldum."

İbnü Hacer bu kütüphanede ölünceye kadar çalışmıştır.

es-Sahavî, şeyhi İbnü Hacer'in İnba'l - gumr'unun 826 senesi vekaletinden naklen ed-Dav'ü'l-lâmi'de (V, 143) şunları anlatmaktadır. "Cema'ddin - el - İstadâr kütüphanesinin inşaatı bitince oraya kendi hususi imama Siracüddin'i hafızı kütüp olarak tâyin etmişti. Bir müddet sonra Siracüddin'in pek çok kitabı ziyaa uğrattığı görüldüğünden vazifesinden alınarak yerine Fahrüddin et - Tagî getirildi. Bu esnada kitaplar kontrol edildi ve 10 cilt kadarnın noksan olduğu tespit edildi. Fahrüddin işe büyük bir dikkat, dikkat ve sertlikle başladı ve bu tutumunda da sonuna kadar devam etti. Büyüklere küçüklerden kimden gelirse gelsin vaki müracaatları reddediyor hattâ memleket ileri gelenlerinin ve devlet erkânının tavsi-

8) Kadi Bürhanüddin İbrahim ibnü Abdirrahim ibni Muhammed ibni Sa'dullah ibni Cema'a. Ölümü 790 H. - 1388 M. Tercümei hali için Bak: İbnü Hacer, ed - Durü'l - kamine, 1,38. de bunun hakkında "kendisinden başka kimsede bulunmayan müfîf hattı ile yazılı pek nefis kitapları toplamaya muvaffak olmuştu." diyor.

9) Makalede dercedilmiş bulunan vakfiyenin fotokopisine bakınız.

10) Yazma: Paris No: 2105; Bundan alınan fotokopisi Darü'l - kütübü'l, Mısriye, rih No: 4768

11) Tagî şöhretiyle tanınmış bulunan Fahrüddin Osman'ın nisbesi el - Bekri et-lâvi cümme'l - Kahiri olup ölümü 828 H. - 1425 M. yılındadır.

yelerini bile kabul etmiyordu. Bunlardan birisi bir kitabı iâre suretiyle alabilmek için sonsuz bir gayret sarfetmişti. Belki de onlar Fahrüddin'den kitap alabilmek için ona pek çok para vermek zorunda kalıyorlardı. Fahrüddin memlekette böyle bir şöhret yapmıştı. Nihayet bunlardan birisinin onun gizliden gizliye vazifesini suiistimal etmekte olduğunu açıkladı. Bunun üzerine kütüphane ve kitap fihristleri yeniden kontrol edildi ve kitaplardan ancak onda birinin yani 4000 cilt kitaptan 400 ünün noksan olduğu meydana çıktı. Bundan sonra ziyaa uğrayan kitaplar için takdiri kıymet yapıldı ve topuna 400 dinar baha biçildi. Bu durum üzerine Fahrüddin evini ve bütün varını yoğunu satarak kaybettiği kitapların bahasını ödemek mecburiyetinde kaldı. Fahrüddin'in bu hali Kahirelilerden bir çoğunun ona acımasına sebep olmuştu. Fakat, Fahrüddin'in kabahati sadece fakir talebeye eziyet etmek ve mevki sahiplerine iltifat ederek iki yüzlü davranmak değildi. Onun hafızı kütüplüğü çok sert ve haşin olduğundan ona karşı bir düşmanlığın doğmasına ve kendisine hileler yapılarak kütüphanedeki kitapların bir çoğunun zayi olmasına sebep olmuştu ki bu suretle pek çok nefis eser kaybolup gitmişti."

Bu kütüphanenin hafızı kütüplerinin Fahrüddin'in kaybettiği kitapları yüzünden ödemiye mecbur olduğu paraları ve çektiği zahmetleri hatırlıyarak kitap iâre etmek mevzuunda vâkıfın şartını aynen tatbik etmekte niçin bu kadar ısrar ettikleri bu sözlerden gayet açık bir şekilde anlamaktayız. Nitekim es-Sahavî bu hafızı kütübün tercümei halinde (ed-Dav'ü'l - lâmi V, 143) "bu özünden ötürü Padişah tarafından öldürülmüştür." demektedir.

Yine es-Sahavî, es-Süyûtî'nin tercümei hali münasebetiyle (ed-Dav'ü'l lâmi, 66) bu kütüphane hakkında başka bir fıkra daha zikretmektedir "es-Süyûtî, zamanında yaşayanlardan çoğunun farkında olmadıkları, kendisinden önce gelen müelliflerin eserlerini Mahmudiye kütüphanesinde bularak bunların önsözlerini değiştirmiş, baş ve sonlarını tahrif ederek kendisine mal etmişti. Cahil insanların yaptıkları bu tahrifattan kendisinin bir kâr geleceğini zannetmişse de bunların bazılarında pek te fayda görünmemiştir." es - Süyûtî ile es-Sahavî arasındaki münafaret bilinmesine rağmen bu isnad neticesinde fikirlerde ufak ta olsa muhakkakki bir şüph uyanmaktadır. Gerçi es - Süyûtî'nin bu kütüphane hakkında hususi mahiyette bir risale yazmış olduğunu da bilmekteyiz. (12) Aynı zamanda bazı eserlerinde bu kütüphaneden bahsetmektedir. Bu kütüphane muhakkakki ona, eserlerinde isimlerini ve müelliflerini bildirmedikleri kitapları vasıtasıyla çeşitli ilimlerde bir sürü eseri yazmak imkânlarını vermiştir. es-Sü

12) Bu risale, makalenin sonunda tercüme edeceğimiz Bezlü'l-mechud'tur.

rûfî dileseydi de kütüphanedeki eserleri kendi imzası ile tanıtmış olsaydı onun aksini hiç kimse iddia edemezdi. (13)

Acaba es-Süyûfî bu işi yaptı mı? ve es-Sahavî doğru mu söylüyor? Çoksa bu sözlerin hakikatle hiç bir ilgisi yok mu? Her ne hal ise muhakkakki es-Süyûfî kendisinden sonra bir çok nesillerin faydalandığı eserlerinin bir çoğunu yazmakta bu kütüphaneden büyük istifadeler temin etmiş ve pek çok faydalanmıştır.

Sonra, bu kütüphaneye olanlar oldu. 923 H. - 1517 M. tarihinde Osmanlı Padişahı Sultan Selim Mısır'ı fethettikten sonra bu kütüphane ile birlikte Mısır'daki diğer kütüphanelerin pek çok kitabını İstanbul'a Darü'l-İlâfe'ye naklettirdi. Bundan sonra da kütüphanenin hafız kütüpleri kitapları zayi etmek, satmak ve buna benzer dikkatsizlikler ile pek çoğunu kaybettiler. Nihayet on üçüncü yüzyılda bu kütüphane Darü'l - kütübi'l - Fısrıye'ye nakledildiği zaman içinde ancak 58 kitaptan başka bir şey bulunuyordu.

Şimdi bahis konusu iki vesikanın tercümelerini vereceğiz.

13) On üçüncü yüzyıl bilginlerinden Abdülhamid Nafi'nin Zeyl Hutat el - Makazi, Kütüphane-i Teymuriye, Coğrafya Nu: 190, S: 68.

Hicri IV. Yüzyıl bilginlerinden el-Hafız Ebu Bekr Ahmed ibnü Muhammed ibni
Cater ibni Möhreyarî'l-Yezdî'nin Kitapların iâre edilmeleri konusunda
derlemiş olduğu Cüz.

Dâru'l-kütübî'l-Mısriye. Teymuriye koleksiyonu. Mecmua No. 139. s: 647-652.
Rahman ve Rahim Allah adı ile

1) Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem, kitapla ilim iki kardeşirler.
Kıyamet gününde (bunlara sahip insanların boyunlarına) zincirler halinde
takılmış bulunurlar, buyurmuştur.

Bu hadisi rivayet edenler, İbnü Abbas, Muhammed ibnü Ka'b, İsa
ibnü Hakim, İbrahim ibnü Zekeriya er-Rebi'î, Ali ibnü Ömer ibni
Abdilâziz olup, bunu ben 473 yılı Muharrem ayında tespit ettim.
Onu bana Ebu Bekr Ahmed ibnü Muhammed ibni Musa ibni Mer-
duveyh okudu, ben de dinledim. Ona da Şeyhü'l İmam el-Hafız Ebu
Tahir Ahmed ibnü Muhammed ibni Ahmed ibni Muhammed es-Se-
lefi el-İsbihânî okumuştur. Ona ise sen de dinle diyerek Ebu'l-Kasım
Abdürrahim ibni Yusuf ibni Hibetillah ibni't-Tufeyl söylemiş ve bu-
nu asil ve celil Şeyh Şahabüddin Ebü'l-Meali Ahmed ibni İshak ib-
ni Muhammed ibni Müeyyedi'l-Hemedâni el-Ebrikuhi bildirmiştir.

2) İşte sen ve kitapların (boyunlara geçirilecek) zincirleri dedi: Kitap-
ların (boyunlara takılacak) zincirleri nedir? diye sorulunca, onların hapsedil-
meleri (Kitaplardan istifadeye mâni olmak) dir buyurdu.

Bu hadîsi bana ez-Zeheri nakletmişti. Bunu Yunus ibnü Yezid, E-
yüb ibnü Suveyd, Süleyman ibnü Abdirrahman, Ebu Abdülmelik
el-Mukri, Abdullah ibnü Muhammed ibni'l-Haccâc teyid etmişler
ve Ali ibnü Ömer ibni Abdilâziz bildirmiştir.

3) Bir kimseden (bilgi) edinip de bunu (bilgiyi) hapsedmek Onu kimse-
ye öğretmemek) ne fikir sahiplerinin ne de kötü ve haram işlerden kaçınan-
ların harca değildir. Kim ki böyle hareket eder muhakkak ki kendi özüne kö-
tülük işler.

Bu hadîsi el-Fudeyl ibnü İyâz nakletmiştir. Merduveyh lakabı ile
tanınmış bulunan Abdüssamed ibni Yezid, Ebu Saîd el-Hasan ibni
Abdirrahman ibni Ömer ile Ebu Salih Muhammed ibni Yakub el-
Varrak teyid etmişler ve Ali ibnü Ömer ibni Abdilâziz bildirmiştir.

4) Muhammed ibnü Mustafa'dan tutmuş olduğu notlardan bir kısmına vakmama müsaade etmesini rica etmişim. O yazdıklarından şimdiye kadar imseye bir şey vermiş değildi, isteğimi reddederek notlarını kapadı ve şu beyti söyledi:

Kimbilir ne kadar kıymetli kitap ödünç vermekle kayboldu
Bundan böyle insanlara aldanmamaya karar verdim.

Bunu, Ali ibnü Ömer bildirmiş, Ali ibnü Muhammed ibni Ebbân ile Musa ibnü Ahmed ibni Musa teyid etmişlerdir.

5) Bir kimsenin bildiklerini veya yazdıklarını hapsedmesi (Bunlardan ifadeye mâni olmak) bilginlerin işi değildir. Kim ki böyle hareket eder, muakkak ki özüne zulmeyley.

Bu hadîsi ben el-Fudeyl'den işittim. O da Abdüssamed ibni Yezid'den duymuş, Ebu Ya'lâ Ahmed ibnü Ali el-Mavsilî teyid, Muhammed ibnü İbrahim ibni Ali ibni Asım rivayet etmiştir.

6) Ebu Zeyd Ömer ibnü Abdillâh ibni Ahmedi'l-Fursanî, Muhammed ibnü Yahya el-Havvar'dan naklen Ahmed ibnü Ali en-Nahşebi'nin şu hikâyesini anlatmıştı :

Sehl ibnü Muhammedi'l-Cevherî'nin derslerini not etmiş bulunan Bağdadlı birisinden bunları almak istemişim. Bu zat vermek istemedi. Bunun üzerine onu Kadı İsmail ibnü İshak'a götürdüm. Kadı bana kitaplardan neyi alacağımı ve yazının benim elimden mi yoksa onun kaleminden mi çıkmış olduğunu sordu. Ben de bazısını ben yazdım, bazısını o yazdı dedim. Bunun üzerine kopye edinmeye kadar onları bana vermesini adama emretti. Adam, buna karşılık Kadıdan, Cenab-ı Hakka sığınırım, bu adam bir garip kişidir. Korkarım ki kitaplarımı alır götürür, bana teminat verin ki kitapları vereyim, dedi. Kadı bunun üzerine ona, her gün adama iki dirhem ver ve kopye edeceği kısımlar bitene kadar onun yanında otur, dedi.

7) Ödünç olarak aldığımız kitabın aslını iâde ederiz, o (kitabı iâde etmek) ayrıptır.

Bu hadîsi Kabise'den işittim. Onu Muhammed ibnü'l-Hüseyn ile İbnü Ebi'd-Dünya teyid etmişler ve Ahmed ibnü Muhammed ibni Ömeri'l-Abedi rivayet etmiş ve bir başka zaman da malından hiç bir şeyi başkasına ödünç vermemekle meşhur Ebu Amr ibni Ebi Bekr ibni Abdilvahhab el-Mukrî bize anlatmıştı.

8) Muhammed ibnü Yahya ibni Mende, kim senden ödünç olarak bir kitap isterse, bu iyi bir şey olmamakla beraber onu reddet demıştır. .

Bu sözü babam ondan, ben de babamdan dinledim diyerek Ebu Amr ibni Ebi Bekr ibni Abdilvahhab el-Mukri bize anlatmıştı.

9) Hamza ibnü Habib ez-Zeyyat, ne ip devenin boynunda ne de kitap okuyucunun elinde emniyette değildir. Bunun için bazı arkadaşlarımıza şunu nazmettik :

Sağlam bir senedle gelene kitabı ödünç ver
Çünkü onu bir başka dosttan tedarik etmende zorluk yoktur.

Bunu Cerir ibnü Abdilhamid ed-Dabî Hamza'dan dinlemiş, ondan da Muhammed ibnü Hamid er-Razî duymuş, Ebu'l-Abbas Ahmed ibni Yahya el-Gassal ile Muhammed ibnü Abdillah ibni'l-Muvafak Ebu Bekr teyid etmişler ve Ebu Cafer Ahmed ibni Abdillah ibni'l-Velid ibni Şüca' bildirmiştir.

10) İşte sen ve kitapların (Boynulara geçirilecek) zincirleri dedi. Kitapların zincirleri nedir? diye sordum. Onların ilgililerden kapatılmaları (istifadelerinden menedilmek) dir dedi.

İbnü Şahab'dan rivayet edilen bu hadisi Eyüp ibnü Süveyde, Yunus ibnü Yezid el-İyî'ye nakletmiş, Şebib ibnü Cafer el-Mısrî teyid etmiş, 300... ve 8¹ yılında Mekke'de Abdillah ibnü Muhammed ibni'l-Ferec nakletmiş,² Muhammed ibnü İbrahim el-Mukri zikretmiştir.

11) İşte siz ve hadislerin (boynulara takılacak) zincirleri buyurdu. Hadislerin zincirleri nedir? diye sordular. Kitapların ilgililerden gizlenmesidir, dedi.

Bu hadisi Tanrı rahmet eylesin ez-Zeheri'den Yunus ibnü Yezid el-İyî'ye nakletmiş, Muhammed ibnü Vehb ibni Eyüp teyid etmiş, Ubeyd ibnü Suveyd rivayet etmiş, Abdurrahman ibnü Davud ibni Mansur el-Farsî, Ebu'l-Abbas ibni Abdillah ibni.... teyid etmişler ve doğru sözlü Ebu Bekr ibni Ebi Ali bize haber vermiştir.

12) Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz kitapla ilim (boynulara geçecek) zincirleri bulunan iki kardeştirler. Kıyamet günü insanları bunlarla birlikte gelirler buyurdu. .

1) Aslında açıktır.

(2) Bir kelime kadar boşluk vardır. Her halde aslında takti' sebebiyle boş bırakılmış, hamışta ise kesilmiştir.

Bu hadîsi rivayet edenler İbnü Abbas, Muhammed İbnü Ka'b, İsa İbnü Hakim olup, İbrahim İbnü Zekerîya er-Rebî'î, Süleyman İbnü Abdîrrahman, Abdullah İbnü Hammad el-İyîfî, Ebu Nasr Muhammed İbni Hamduveyh İbni Sehl el-Mervezî ve Ebu Ali el-Hasan İbnü Ahmed İbnü Muhammed İbni Sa'dan el-Hatib et-Tüsterî teyid etmişler, Ahmed İbnü Abdillâh İbni Ahmed el-Hafız ise bize anlatmıştır.

Ahmed (yani yazar) bu risâleyi işte bu senedlere dayanarak yazdım. Râvilerden İsa İbnü Hakim ise İsa İbnü Meymun'dur. Bu cüz burada bitti. Â-emlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Bezlü'l-mechud fi hizanet Mahmud

Yazan: Hafız Celâlüddin Abdurrahman İbni Ebi Bekri's-Süyûfî

(Ölm: 911 H. — 1505 M.)

Dârü'l-kütübî'l - Mısıriye. Mecmu'a No: 35. Yp: 34-35.

Müstensih : Şahabüddin İbni Nasîrüddin İbni Ahmet İbni Muhammed İbni Yufî'l-Gamarî el-Abbâdî eş-Şafî'î.

stinsah tarihi : 981 H. - 1575 M.

Rahman ve Rahim Allah adı ile

Cenab-ı Hakka hamd ve O'nun seçkin kuluna selâm olsun.

Mahmudü'l-İstadâr kitaplarını medresesinden dışarıya çıkarılmamak şartı ile Medresede bunlar için yaptırdığı özel yere (Kütüphane) vakfetti. Böyle olmakla beraber şeyhimiz Şeyhülislâm Alemüddini'l-Bulkinî¹ ile Şeyhülislâm erefüddini'l-Munavî'nin buradan kitap istiâre ederek evlerine götürdüklerini ve bu kitapların uzun zaman yanlarında kaldıklarını müşchede ettim. Bu iki atın fıkıhta en yüksek yeri işgal eden, mezhepte müctehid rütbesine erişmiş, ittikleri yolda kendileri rehber olarak kabul edilen iki önder (imam) olduklarını malûmdur. Hele el-Munavî, ehl-i haktan olmakla hal ve keramet sahibi vliya derecesinde bir zat idi. Bu sebeblerle, onların ancak, caiz gördükleri

1) Kadı Alemüddin Ebu'l-Beka Salih İbni Ömer İbni Reslâni'l-Kinani el-Askalâni. Zamanında ilim, fıkıh ve nezakette en üstün şahıslardan biri idi. İsmi ve şöhrati trafa yayılmıştı. Epeyce eser kaleme almış, öğretim mesleği ile fetva makamında bulunmuştu. Kendisinden Dünyanın her tarafından gelen kıymetli şahıslar istifade etmişlerdir. 868 H.-1464 M. de ölmüştür. es-Sahavî onun hakkında «Kitap iâre edilmesi ususuna müsaade etmişti...» demektedir. ed-Dav'ü'l-lâmi'. 111, 312.

işleri yapan insanlar oldukları muhakkaktır. Buna göre eğer şimdi vâkıfın şartı hilâfına olmakla beraber bu hususta cevaz verilecek bir taraf var mı? diy sorulsa derim ki; bu işte ikisi zayıf, biri zarif, diğeri ise doğru olduğu kadar sağlam dört cihet vardır.

Bunlardan birincisi; böyle bir şartın bâtıl olduğu kadar bazılarınca d özürlü addedilmesidir. Fakat, es-Subkî, bu görüşü kabul etmiyerek vâkıf tarafından böyle bir şart koşulmasından maksad, kitapların kütüphaneden çıkarılmak suretiyle ziyaa uğramaları endişesi olup, buna mâni olmak için böyle bir hüküm vazedilmiştir. Şartın maksadı doğru ve hakikidir demektedir.

İkinci cihet; vâkıf sözündeki çıkarılmaz kelimesine, bu kitaplar medresedeki muayyen yerlerinden başka bir yere nakledilmez mânasının verilmesi ve vakfiyedeki hükmün bunu menettiği keyfiyeti olup, vâkıf nazırının kamaca da bu merkezdedir. Bu hükme göre, kitabı evine götürerek istifade ettikten sonra eski yerine getiren okuyucunun, kitabı kütüphaneden dışarıya çıkarmasına mâni değildir denilmekte ise de bu izah tarzı uzak bir ihtimaldir. Zira vâkıfın ibaresi ve şartı bahis konusu medreseden kitaplarla beraber hiçbir şeyin çıkartılamıyacağı mânasına daha uygun gelmektedir. Bu ise ilk ağzında kitaplar olmak üzere çıkartma mânasını gideriyor. Çıkartma kelimesinde maksad, kitapları usûllerine göre bir yerden diğeri bir yere taşıma mânasını daha yakın olup, kitap almak isteyen okuyuculara kitap iâre edilmemesi mânasını taşımaz. Çünkü kütüphanelerde mevcut bütün kitapların bir anda iâre edilmesi âdet olmuş değildir. İşte ikinci görüş de budur. Fakat bunların bir ikisi de zayıf mütalâcalardır.

Üçüncü cihete gelince, bazı insanlar, bir işte maslahata uygun bir taraftan görülüyorsa vâkıfın şartına aykırı kararlar alınmasında bir beis görmemekte idirler. Bunlar fikirlerini kendi aralarında tamınmış bulunan İmam Ahmed (inü Hambel ?) e nispet etmektedirler. Gerçi bu güzel bir görüş ve sağlam bir mesnede dayanan doğru bir fikirdir.

Dördüncü cihet, sağlam ve esaslı olup şer'î kaidelerden biridir. Bununla istinbat edilen mahsus mânaya cevaz verilmektedir ki malûm eserdir. Şâri'in nassı vâkıfın nassından daha önce gelir, denilmektedir ki, vâkıfın maksadı kitapların tam mânası ile korunmasını ve bunlardan tam mânasıyla istifadeyi âmirdir. Bu kitaplardan istifade etmek isteyen kimse Medresede istifadeyi tam mânasıyla elde edemiyorsa ve kitapların medreseden çıkarılmasında cevaz vardır. Bunları çıkartmama keyfiyeti istisna teşkil eder. Vâkıfın ifadesindeki umumiyet, istinbat edilen bu mânaya mahsustur. Nitekim eve lâ messettumu'n-nisa² âyetinin umumî mânası bundan istinbat edilen

İstisna teşkil eden haram şeylere mahsustur ki bu da şehvettir. İstisna teşkil eden haram şeyler hakkında ne herhangi bir âyette ne de hadîste bir delil yoktur. İşte istinbat buna muadil olduğuna göre kitap îâresi konusunda da böyledir. Nitekim el-Hafız İmadüddin ibni Kesir, Tarih'inde «bir kaç yıldır Bağdat'ta mescidlerde öğretmenlerin küçük çocuklara ders vermeleri yasak edildi. Yalnız el-Hayr ismi ile tanınmış birisi bu yasaktan istisna edildi. Bunun üzerine imamlarımızdan el-Havî isimli eserin yazarı el-Maverdî'ye, hanefîlerden el-Kudurî'ye ve diğerlerine fetva için müracaat ettiler, hepsinin Hazret-i Peygamberin, Mescid-i şerife açılan menfezlerin kapatılması için verdiği emirde Hazret-i Ebu Bekr'e ait menfeze müsaade etmiş olmasından istidlâl ederek bu istisna hakkında fetva verdiklerini ve el-Hayr hakkında gösterilen müsaadeyi Ebu Bekr'in menfezine kıyasladıklarını» zikreder.

Bu istinbat dakiktir. Bunu ancak el-Maverdî, el-Kudurî v.b. gibi müctehid mammlar akledebilir. Ben de Karafe mezarlığı hakkında verdiğim fetvada el-Maverdî ve el-Kudurî'nin davranışına uyararak onların bu eski içtihadlarına ve kararında istisna yapmalarına istinad etmiş ve bilindiği gibi Meşhidü's-sâlihîn aric diğerlerinin yıktırılmasına fetva vermiştim.

Kitap îâre edilmesi mevzuunda ise üzerinde durulacak iki husus vardır.

Bunlardan biri; bu kütüphaneden îâre yolu ile alınmak istenen kitapların aşka bir yerde bulunamayacak derecede nadir olması,

İkincisi ise; kitap îâre edilmesini isteyen okuyucunun istediği kitaptan istifade edecek zamanının mahdut olmasıdır.

Bu iki husus dikkate alınarak zaruret hasıl olduğu zaman takdir hakkı kütüphanecilere ait olmak üzere kitap îâre edilmesi câizdir.

Bunu 867 H. - 1462 M. yılında bizzat yazarak adını Bezlü'l-mehcud fi hizmet Mahmud koydum.